

ارزیابی و نقد ترجمه کتاب امالی شیخ مفید(ره)

مریم کامیاب قدیرلی^۱

مریم بخشی^۲

چکیده

لزوم کتابت صحیح سخن و گفتار اهل بیت (ع) توسط علمای شیعه در موضوعات اخلاقی، اعتقادی و تاریخ اسلام به منظور آگاهی شیعیان از سخنان اهل بیت عصمت و طهارت باعث رونق ذکر روایات اهل بیت(ع) توسط بزرگان دین و نگارش آن ها توسط شاگردانشان شد که به این امر امالی گفته می شود. لذا نقد ترجمه امالی شیخ مفید(ره)، که از بزرگان عالم تشیع و از امالی نویسان بوده و کتاب ایشان از منابع روایی شیعه به شمار می رود به روش توصیفی تحلیلی می تواند مورد عنایت و توجه حوزه های علمیه، دانش پژوهان و علاقه مندان علوم اسلامی قرار گیرد. دستاوردهای این نقد مبین آن است که ترجمه عقیقی بخشایشی با توجه به کاستی هایی چون عدم رعایت دستور زبان فارسی، عدم ترجمه بسیاری از واژگان و جملات و عدم حفظ مضمون و ساختار جملات نتوانسته به طور شایسته در انتقال مفاهیم احکام و ذکر روایات به هدف خود دست یابد. **کلیدواژه‌ها:** نقد، ترجمه، امالی شیخ مفید(ره)، عقیقی بخشایشی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. کارشناس ارشد مترجمی زبان و ادبیات عربی (نویسنده مسئول)، motarjemi94@yahoo.com

^۲. استادیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

۱- مقدمه

ترجمه های صورت گرفته بر کتب مذهبی در صورتی که مترجم متن اصلی را درک نکرده باشد خالی از اشکال نیست. در ترجمه امالی شیخ مفید(ره) توسط عقیقی بخشایشی شاهد کاستی هایی از جمله عدم ترجمه بسیاری از واژگان و جملات، عدم رعایت دستور زبان فارسی و همچنین عدم حفظ مضمون و ساختار جملات می باشیم که همگی این مسایل به دلیل عدم اشراف مترجم به زبان مبدا و مقصد و نداشتن تسلط بر قوانین صرفی و نحوی می باشد.

علمای متعهد شیعه برای اینکه سخنان امامان معصوم(ع) را به نسل های بعد منتقل نمایند در مجالس و منابر خود روایات اهل بیت(ع) را می خواندند و شاگردان آن ها مطالب شنیده شده را می نوشتند و نام آن ها را امالی می گذاشتند؛ یعنی نوشته شده در مجالسی که استاد در آن املا می گوید.

در حال حاضر بیش از ۳۰ جلد کتاب با عنوان «امالی» وجود دارد که معروف ترین آن ها عبارتند از: امالی شیخ صدوق، امالی شیخ مفید، امالی شیخ طوسی، امالی سید مرتضی، امالی ابو عبدالله انصاری و امالی هشام بن حکم که از امالی های معروف و کاربردی نزد شیعه و امالی هایی نظیر امالی ابن درید، امالی ابن حجر، امالی ابن عساکر نیز از امالی های مربوط به نویسندگان اهل تسنن است.

ارزیابی صورت گرفته بر ترجمه کتاب امالی شیخ مفید(ره) که به موضوعات اخلاقی، اعتقادی و تاریخ اسلام می پردازد از این جهت دارای اهمیت می باشد که ضمن بررسی کیفیت و مقبولیت ترجمه صورت گرفته می تواند با بیان نتایج حاصل از این پژوهش در قالب نکات مثبت و کاستی های احتمالی محققان و علاقه مندان به علوم اسلامی را در نشر صحیح و مطمئن سخنان معصومین(ع) یاری نماید.

۱-۱- اهمیت ترجمه و نقد و ارزیابی آن

ترجمه فعالیتی زبانی است که از زمانی که ارتباط افراد بشر، معنی یافت، ضرورت آن نیز آشکار شد و تا زمانی که حیات بشر ادامه دارد، ضرورت انجام آن نیز ادامه خواهد داشت؛ چرا که افراد بشر برای رشد، پیشرفت و تعالی خود نیازمند ارتباط با دیگران همچنین کسب اطلاعات از آخرین دستاوردها و اطلاعات همدیگر هستند. این امر جز در بستر ترجمه محقق نخواهد شد؛ «نیاز به ترجمه نه تنها اجتناب ناپذیر بلکه رو به گسترش است. با توجه به نقش گسترده و اهمیّت فراوان ترجمه نمی توان در این میان از نقش ارزنده نقد ترجمه غافل شد. طبیعی است که اگر نقد ترجمه به خوبی نقش خود را ایفا کند ترجمه کارایی و ارزش واقعی خود را خواهد داشت. به عبارت دیگر ترجمه زمانی مانند اثر اصلی مؤثر خواهد بود که همپای آن باشد. نقد و ارزیابی این امکان را فراهم می آورد که در این خصوص قضاوت شود و راهنمایی های لازم برای رسیدن به این هدف صورت پذیرد. (نصیری، ۱۳۹۰، ص. ۱۵-۱۱) آنچه در اولین نگاه از نقد و ارزیابی متون ترجمه شده از ذهن آدمی می گذرد، یافتن نقایص و اشکالات از مترجم و کار وی می باشد؛ اما در حقیقت این کار نه ایراد گرفتن و نه اشکال تراشی است.

بلکه هدف از نقد ((مقایسه کیفی)) و ((تعیین ارزش)) ترجمه می باشد. هدف از نقد ترجمه و بیان کاستی های آن، کمک به بهبود این جریان و دوری جستن از این خطاها و تلاش در جهت رفع آنهاست. «به طور کلی می توان گفت که ضرورت نقد ترجمه در هر سطحی که باشد امری آشکار است. حتی در سطح کتاب‌هایی که ترجمه و منتشر می شوند، انجام کار نقد امری حیاتی برای رشد و توسعه امر ترجمه است. امروزه به دلیل عدم ارزیابی و نقد کتب ترجمه شده، کتاب‌هایی ترجمه و منتشر می شوند که پر از اشتباهات آشکار هستند. تعداد زیادی از این کتاب‌ها روان و واضح نیستند و عملاً فهمیده نمی شوند. به هر روی، نکته مهمی که نمی توان در آن تردید کرد، لزوم انجام نقد است. حال اگر این کار قبل از انتشار اثر انجام شود به مراتب فواید بیشتری خواهد داشت و در جلوگیری از برخی اشتباهات مضحک و فاحش که به تغییر کامل معنی می انجامد، مؤثر واقع می شود.» (نصیری، ۱۳۹۰، ص. ۳۳)

اگر به ارزیابی کیفیت ترجمه این نوع متون پرداخته نشود، بی‌مبالاتی به این متون را در پی خواهد داشت و ممکن است بسیاری از معانی، اهداف و پیام‌ها در روند ترجمه از بین بروند و به فراموشی سپرده شوند و این ظلم بزرگی در حق این متون خواهد بود و در این راستا هم مترجمان و هم ناقدان ترجمه مسئول خواهند بود؛ به خصوص که این متون، متون روایی یا تاریخی دینی باشند.

۱-۲- معرفی عمیقی بخشایشی و ترجمه او

استاد عبدالرحیم عمیقی معروف به عمیقی بخشایشی در سال ۱۳۲۰ هـ. ش در شهر بخشایش آذربایجان شرقی به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی خود را در مدرسه طالبیه تبریز طی کرد و در سال ۱۳۳۷ هـ. ش به منظور ادامه تحصیلات به شهر مقدس قم نقل مکان کرد و در حوزه علمیه این شهر به تحصیل مشغول شد. وی علم اصول را در محضر امام خمینی (ره)، دروس فقه و فلسفه را در محضر اساتید بزرگوار علامه طباطبایی (ره) و شهید مطهری و دروس سطح خود را در محضر اساتید گرانقدری چون حاج میرزا یدالله دوزدوزانی و جعفر سبحانی گذرانید و در سال ۱۳۴۹ هجری شمسی همزمان با تحصیلات حوزوی موفق به اخذ مدرک کارشناسی در رشته فقه و حقوق اسلامی از دانشگاه تهران شد؛ وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی به امر تدریس در حوزه و دانشگاه مشغول گردید.

ایشان ضمن تدریس در دانشگاه تهران به بنیانگذاری انتشارات نوید اسلام در قم مبادرت کرد. این استاد فقید و مدرس حوزه و دانشگاه در سال ۱۳۹۱ هـ. ش دعوت حق را لبیک گفته و بیش از ۸۲ جلد کتاب و ۱۶۰ مقاله را در میان ما به یادگار گذاشت (fa.wikishia.net). کتاب امالی شیخ مفید (ره) توسط ایشان ترجمه و نخستین بار در سال ۱۳۸۹ هـ. ش به چاپ رسید. تاکنون طی ۳ مرحله تجدید چاپ بیش از ۶۰۰۰ نسخه از آن در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

۱-۳- پیشینه نقد ترجمه‌های استاد عمیقی بخشایشی

استاد عمیقی بخشایشی آثار فاخری در زمینه ترجمه و تفسیر دارد که می توان به چند نمونه از آنها اشاره کرد: ترجمه قرآن کریم، ترجمه صافی، ترجمه و تفسیر نورالتقلین، طبقات مفسران شیعه در ۸

مجلده، فقهای نامدار شیعه در ۲ مجلد، مفاخر آذربایجان در ۴ مجلد و ترجمه امالی شیخ مفید (ره) که با وجود سه بار تجدید چاپ، تاکنون مورد ارزیابی و نقد قرار نگرفته است. از این جهت پژوهش حاضر با هدف ارتقای سطح علمی این اثر گرانبها، گامی نو و تازه در این زمینه به شمار می‌رود.

۲- کاستی‌های ترجمه

اولین و اساسی‌ترین مهارت مترجم زبان عربی تسلط بر قوانین صرفی و نحوی و در مجموع دستور زبان عربی است. مترجم باید برای تشخیص فاعل، مفعول، پایه و پیرو جمله کاملاً به دستور زبان عربی آگاه باشد. در واقع مترجم باید ابتدا به درک و فهم درستی از متن برسد تا بتواند آن را ترجمه کند. از دیگر مهارت‌های لازم، دانستن اشتراکات لفظی فارسی و عربی و نحوه کاربرد آن‌ها، مسائل بلاغی، اصطلاحات و تعابیر ادبی و عامیانه و آشنایی با زبان مبدأ و زبان مقصد است. (اصغری، ۱۳۹۵: ۲۰) استاد عقیقی با وجود آشنایی و تسلط به زبان عربی و فارسی با ترجمه‌های تحت‌اللفظی و مبهم و آمیختگی زبان فارسی و عربی، درک مطالب را برای خواننده دشوار کرده است. کاستی‌های این اثر به سه دسته: ۱- کاستی‌های سطح واژه ۲- کاستی‌های سطح ترکیب ۳- کاستی‌های سطح جمله تقسیم می‌شود. عدم ترجمه صحیح واژگان، حذف و اضافه کردن واژگان، آمیختگی واژگان به دو زبان و کاربرد واژگان دشوار از کاستی‌های سطح واژه و عدم توجه به نقش حروف در ترکیب و عدم رعایت دستور زبان فارسی از کاستی‌های سطح ترکیب و عدم معادل‌یابی صحیح افعال، مبهم‌گویی و پیچیده‌سازی فهم جمله، عدم ترجمه آیات، حذف و اضافه کردن یک جمله از کاستی‌های سطح جمله در این اثر به شمار می‌آیند.

۲-۱- کاستی‌های سطح واژه

۲-۱-۱- ضعف در معادل‌سازی

اگر مهارت ترجمه را در چند سطح در نظر بگیریم، بدون شک «معادل‌سازی» ابتدایی‌ترین و اساسی‌ترین مهارت است. مترجم علیرغم داشتن دانش وسیع، در ترجمه بسیاری از واژگان به خطا رفته است. در جدول زیر به ذکر برخی از موارد در متن اصلی و ترجمه پیشنهادی پرداخته شده است.

متن اصلی	شماره صفحه	ترجمه مترجم	ترجمه پیشنهادی
لا يَدْرِي أَيْقَدُمُ أَمْ يُحِجُّ	ص ۲۹، س ۱۵	نمی‌دانند آیا قدم جلو بگذارند یا دست نگه دارند	نمی‌دانند جلوتر بروند یا عقب‌نشینی کنند
شَكْوَتُ إِلَيْهِ	ص ۳۱، س ۱۷	تعریف کرده بودم	به او شکایت کردم
حِمَامٌ	ص ۴۴، س ۱۳	کبوتر	مرگ
شَرَقٌ	ص ۴۴، س ۱۵	دردرس	مزه‌مزه کردن (چشیدن)
لَا تَتْرُكُوا	ص ۴۷، س ۱۷	مرتکب نشوید	رها نکنید

المُحَاسَبَةُ	ص ۴۵۷، س ۱۳	حساب‌کشی	حسابرسی
خمسون	ص ۴۴۷، س ۱۹	۱۵۰	۵۰
شَوْكُ الْقُنُقُدِّ	ص ۵۳، س ۱۷	بافتۀ خارپشت	خار جوجه تیغی
تُكذِّبُ	ص ۵۵، س ۱۸	تصدیق نمائیم	تکذیب نمائیم
حَجْر	ص ۸۵، س ۲۰	زانوان	آغوش - دامن
قِلَاع	ص ۹۴، س ۷	کیسه و اسباب	بادبان کشتی
خَذَلَ	ص ۹۶، س ۱۷	ذلیل و خوار	رها کردن - تنها گذاشتن
بَرَزَ	ص ۹۷، س ۱۴	رو در روی هم قرار گرفتند	نشان دادند
نَبَّتَتْ	ص ۱۰۴، س ۱۴	قرار گرفته است	رویاند
المنديل	ص ۴۵۴، س ۱۴	پوشه	پوشینه
إِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَقْوَامٍ	ص ۱۱۰، س ۱۴	علی‌رغم کوبیدن دماغ اقوامی که مخالف هستند	برخلاف میل اقوام
أَيُّهَا الْمَعْطَلُ نَفْسَهُ بِالْدُنْيَا	ص ۱۳۲، س ۱	ای کسی که نفس خود را با دنیا مریض و بیمار ساخته‌ای	ای کسی که به دنیا دل خوش کرده‌ای
بِيَدَيْكَ	ص ۱۳۲، س ۵	با بدنت	با دستت - به دست تو
سراب بقیعۀ	ص ۷۶، س ۸	سرزمین صاف وهموار	سراب بیابان

۲-۱-۲ - حذف واژه (عدم رعایت امانت‌داری)

حذف و اضافه کردن بی‌مورد، به هر دلیل که باشد سبب می‌شود پیام نویسنده به طور کامل منتقل نشود. در هر صورت این کار به دور از امانت‌داری مترجم و به هنگام نقد ترجمه باید مورد توجه قرار گیرد. در زیر به مواردی از این حذف و اضافه‌ها اشاره می‌شود.

متن: سَأَلْتُ أُخْرَى حَتَّىٰ أَعْطَانِي ثَمَانَ رَطَبَاتٍ فَأَكَلْتُهُنَّ، ثُمَّ طَلَبْتُ مِنْهُ أُخْرَى.

ترجمه مترجم: دیگری را مطالبه کردم. او نیز عطا نمود تا به هشت عدد رسید، باز مطالبه کردم. (عقیقی، ۱۳۸۹، ص. ۴۵۴)

در اینجا، کلمه «فَأَكَلْتُمَهَا» در ترجمه حذف شده است.

نمونه‌های دیگر حذف واژه عبارتند از: حذف ضمائر در ترجمه: أصحابك (همان: ۳۰) لی (۳۱) فدعا لی (۳۷) قال إن شئت (۳۸) فكَأَنكَ (۴۵) نَدَبْتَهُ (۷۴) فَسَكْتُوا (۱۰۲) والله (۱۱۱) بعده (۱۳۵) ما تذکره (۱۱۸) یا محمد (۱۱۸) الْجَنَّةُ (۴۵۱) الْآخِرَةُ (۲۷۳) حذف ضمائر از جمله فأتاه (۴۶۹) و تذکره (۴۶۷).

۲-۱-۳ - افزودن واژه (عدم رعایت امانتداری)

قال يوماً لأصحابه: اخوانی!

روزی به اصحاب و یاران خود فرمودند: برادران ایمانی من. (همان: ۷۷)

در این ترجمه «ایمانی» در معنای مجازی اضافه شده است.

قَتَلْنَا أَحَاكَ وَ جَدَّكَ وَ خَالَكَ وَ عَمَّكَ.

برادر و نیای بزرگ و دایی و عموی تو را در راه دین کشتیم. (همان: ۴۲)

«در راه دین» در ترجمه اضافه شده است.

موارد افزودن واژه در ترجمه، بسیار زیاد بوده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: ص ۳۰، س ۹: ظاهر، ص ۳۲، س ۱۰: محشور، ص ۳۶، س ۹: عذاب، ص ۴۱، س ۱۰: انتخاب، ص ۴۲، س ۲۵: در راه دین، ص ۵۵، س آخر: هم اکنون، ص ۱۳۵، س ۱۶: راحت، ص ۱۴۸، س ۸: ۱۵۶، س ۹: شایسته.

۲-۱-۴ - عدم ترجمه برخی از واژگان عربی

یکی از چالش‌ها و مشکلاتی که ممکن است یک مترجم زبان عربی با آن مواجه شود، آمیختگی بسیار زیاد واژگان زبان عربی با زبان فارسی و در نتیجه، سردرگمی در معانی واژه‌های عربی است. مترجم واژگان عربی بسیاری را به این تصور که واژه عربی موجود در متون عربی، در زبان فارسی نیز کاربرد دارد، همان واژه را عیناً به متن فارسی منتقل کرده است حال آن که می‌توانست از معادل فارسی آنها استفاده کند. در زیر به چند نمونه از این موارد اشاره می‌شود:

متن: إِنَّ ذَلِكْ يَجْرِي لِي وَ لِمَنْ اسْتَحْفِظَ مِنْ ذُرِّيَّتِي.

ترجمه مترجم: این امر همواره به من و مستحفظین از ذریه من جریان دارد. (همان: ۳۱)

کلمه «ذریه» عیناً وارد ترجمه شده است؛ ترجمه پیشنهادی: خانواده - نسل.

متن: وَ لَا يَتَخَلَّفُ عَنكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْانصَارِ إِلَّا شَقِيٌّ.

و هیچ‌کس از مهاجران و انصار از تو تخلف نمی‌ورزد مگر آنکه شقی بوده باشد. (همان: ۱۵۱)

ترجمه پیشنهادی، بدبخت - سیه‌روز.

متن: ثَلَاثَةٌ أَحَافَهُنَّ عَلَى امَّتِي: الضَّلَالَةُ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ، وَ مَضَلَّتُ الْفِتْنِ، وَ شَهْوَةُ الْفَرَجِ وَ الْبَطْنِ.

ترجمه مترجم: من از سه امر نسبت به امتم ترسناک هستم: ضلالت بعد از معرفت، مضلّات فتنه‌ها و شهوت فرج و بطن. (همان: ۱۵۶)

ترجمه پیشنهادی: گمراهی بعد از شناخت، دام‌های فتنه‌ها و شهوت عورت و شکم.
 نمونه‌های دیگر عبارتند از: سیره (همان: ۲۹۲)، سجّین (۲۹۹) هجمه (۱۳۳)، معانقه (۱۱۳)، صنع (۹۱)، تکفین و تحنيط (۶۳)، ابدال (۶۲)، مقاسمه (۳۱) غالی (۲۹)، حبه (۴۵۵) أعقاب (۴۴۵) مرصع (۴۲۵)، استنساخ (۵۹)، تعمّد (۸۳)، غشوة (۲۸۹)، سمعه (۳۳۲)

۲-۱-۵- توالی معادل‌ها در ازای یک واژه

مسئله قابل ذکر دیگر در زمینه ترجمه، توالی معادل‌ها برای یک واژه است که می‌تواند سبک نگارش را تغییر دهد، در این حالت مترجم برای گزینش معادل از میان دو یا سه معادل مردد است و تکرار این عمل در طول ترجمه موجب اطناب می‌گردد، این امر گاهی نیز می‌تواند ضعف مترجم را در انتخاب معادل مناسب نشان دهد. مانند نمونه‌های زیر:

متن: أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَلَا سُنَّةَ

ترجمه مترجم: بعد از من پیامبری نیست و سنت و راه و روش دیگری نیست. (همان: ۸۹)

متن: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِالْعِبَادِ خَيْرًا عَمِلَ عَلَيْهِمْ صَلَاحًا هَمَّ

ترجمه مترجم: وقتی خداوند بر بندگان خیری را اراده نماید صالحان و نیکو روشان را بر آنان عامل و کارگزار قرار می‌دهد. (همان: ۱۴۲)

متن: يَقُولُ: اتَّقُوا اللَّهَ وَ صُونُوا دِينَكُمْ بِالْوَرَعِ، وَ قُوُّوهُ بِالتَّقِيَّةِ.

می‌فرمود: تقوی پیشه کنید و دین خود را با ورع و پرهیز حفظ کنید و با تقیه و بی‌نیازی از مردم تقویت کنید. (همان: ۱۴۶)

شایان ذکر است که مترجم واژه مبدأ را در کنار ترجمه همان واژه ذکر کرده است که این امر جز افزودن بر صفحات ترجمه و خستگی خواننده، ثمره‌ی دیگری نخواهد داشت.

نمونه‌های دیگر این نوع ترجمه عبارتند از: صواب و درستی (همان: ۱۴۱) عتاب و عقاب (۱۴۱) سفیهان و نابخردان (۱۴۲) غزو و جنگی (۱۴۵) ورع و پرهیز (۱۴۶) صبر و بردباری (۱۴۸) أعداء و دشمنان (۱۵۱) جریان و حرکت (۱۹۲) خوف و خشیت (۲۰۲) متفرق و پراکنده (۲۰۶) انقضاء و پایان یافتن (۲۲۳) تمتع و کامجویی (۲۲۳) عوض و بدل (۲۳۲) تملّق و چاپلوسی (۲۴۴) بدعت و نوآوری (۲۸۸) سلم و صلح (۲۹۱) علانیه و ظاهر (۲۹۲) مقرّاض‌ها و قیچی‌ها (۱۵۰)

۲-۲- کاستی‌های سطح ترکیب

۲-۲-۱ - عدم توجه به نقش حروف در ترکیب

علاوه بر واژگان، حروف نیز در ترکیب با یکدیگر به انتقال مفهوم کمک می‌کنند. مثلاً می‌توان ترکیب-های نفی و استثنا را مثبت ترجمه کرد تا نثری روان به دست آید. مترجم بدون در نظر گرفتن این ترکیب‌ها، ترجمه‌هایی تحت‌اللفظی و نابرابر ارائه کرده است. از جمله عبارت‌های:

متن: مَا لَكَ مِنْ عَيْشِكَ إِلَّا لَذَّةٌ تَزْدِلِفُ بِكَ إِلَى حِمَامِكَ.

ترجمه مترجم: از عیشت تو را لذتی باقی نمی‌ماند جز آن حد که تو را به کیبوترت نزدیک‌تر سازد. (همان: صفحه ۴۴)

ترجمه پیشنهادی: تو در زندگی به کاری جز لذت مشغول نیستی.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد کلمه «حِمَام» نیز به اشتباه ترجمه شده است.

متن: لَا تَزِيدُهُ سُرْعَةً إِلَّا بَعْدًا.

ترجمه مترجم: سرعت سیر او جز دوری از مقصد چیزی بر او نمی‌افزاید. (همان: ۷۶)

ترجمه پیشنهادی: سرعتش فقط او را از مقصدش دورتر می‌کند.

عدم توجه به حروف ناصبه نیز از این‌گونه خطاهاست به عنوان مثال در ص ۵۷، در جمله «لَنْ أَخَالَفَ أَمْرًا»: (مخالفت نمی‌کنم)، لن که به معنای هرگز می‌باشد، ترجمه نشده است.

۲-۲-۲ - عدم رعایت دستور زبان فارسی

از آن جایی که ترجمه یکی از مهم‌ترین روش‌های برقراری ارتباط، انتقال و القاء افکار و عقاید ملت‌ها به یکدیگر است، مترجم باید علت، هدف، مخاطب ترجمه، همچنین فرهنگ و آداب و رسوم را مد نظر قرار دهد، تا بتواند ترجمه‌ای صحیح و گویا در اختیار خوانندگان قرار دهد. در این میان رعایت دستور زبان فارسی علاوه بر موارد ذکر شده منجر به آن می‌شود که ترجمه‌ای روان و قابل درک در اختیار عموم خوانندگان قرار گیرد.

اگر بخواهیم تک تک صفحات کتاب را مورد کند و کاو قرار داده و اشکال‌های مربوط به دستور زبان فارسی را بیان کنیم، سخن به درازا می‌کشد؛ زیرا کتاب سرشار از جملاتی است که در زبان فارسی، متداول و رایج نیست. در زیر به چند نمونه اشاره می‌شود:

متن: وَ عَلَيْكَ بِالصَّدَقِ فِي جَمِيعِ أُمُورِكَ.

ترجمه مترجم: بر تو باد که در تمام کارهایت صادق باشی. (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۹، ص. ۱۶۸)

ترجمه پیشنهادی: تو باید در همه کارهایت صادق باشی.

متن: يُحَاسَبُ بِمَا عَمِلَ فِي الْإِسْلَامِ.

ترجمه مترجم: از او حساب کشیده می‌شود به آنچه در اسلام انجام داده است. (همان: صفحه ۱۷۰)

ترجمه پیشنهادی: به عمل هر کس با توجه به اسلام، رسیدگی می‌شود.

«گاهی دستور زبان مبدأ به نوعی در ترجمه به زبان مقصد اثر می‌گذارد؛ بدین معنا که عبارت زبان مقصد قدری از خصوصیات نحوی زبان مبدأ را حفظ می‌کند؛ بارزترین نمونه این نوع تأثیر، در ترجمه تحت اللفظی دیده می‌شود؛ در این نوع ترجمه، به جای هر واژه از زبان مبدأ واژه‌ای از زبان مقصد قرار می‌گیرد و جمله‌ای که به این طریق جایگزین می‌شود، تا حدودی رنگ و بوی دستور زبان اصلی را دارد.» (معروف، ۱۳۸۶، ص. ۵) نمود این نوع ترجمه، در ترجمه عقیقی بخشایشی بسیار دیده می‌شود به عنوان مثال:

تبسم نمود تبسم فرد عارف به هر آنچه رخ داده بود (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۹، ص. ۴۵۵) چنان که ملاحظه می‌شود در ترجمه حاضر، دقیقاً دستور زبان عربی را منتقل کرده است. مثال زیر نیز دقیقاً به همین شکل است:

لا تنتظر إلی من هو دونک: هرگز فرودست خویش را نگاه نکن (همان: ۲۶۸)

«گاهی لازمه انتقال روان معنا، تغییر نقش دستوری کلمات است» (زرکوب، ۱۳۹۲، ص. ۴۲) «هر ترجمه-ای نیازمند اعمال تغییراتی است. تعدیل نکردن ترجمه سبب اشکال‌هایی در دریافت پیام خواهد شد. این تعدیل در هر زبانی صورتی خاص به خود خواهد گرفت.» (زرکوب، ۱۳۹۲، ص. ۳۸) که برای این امر آشنایی مترجم با زبان مقصد و دستور زبان آن ضروری می‌باشد.

۲-۳- کاستی‌های سطح جمله

۲-۳-۱- حذف و اضافه کردن یک عبارت یا یک جمله

در ترجمه مورد بحث برخی عبارات و جمله‌ها در ترکیب حذف یا اضافه شده‌اند. از آن جمله:

متن: وَيَظْهَرُ فِيكُمْ الظُّلْمُ وَالْعُدْوَانُ، مَعَ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْجُوعِ وَتُظَلِّكُمْ الْفِتْنُ مِنْ جَمِيعِ الْاِفَاقِ قَوْلِيْ لَكُمْ يَا اَهْلَ الْعِرَاقِ

ترجمه مترجم: در بین شما ظلم و عدوان ظاهر می‌گردد پس وای به حال شما باد ای مردم عراق! (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۴)

متن: إِنَّمَا ابْتَلِيَهُ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ أَرْزَوِي عَنْهُ مَا يَشْتَهِيهِ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ أُعْطِيَهُ لِمَا خَيْرٌ لَهُ وَ أَنَا أَعْلَمُ بما يصلح عبری.

ترجمه مترجم: به درستی که من هر وقت او را مبتلا می‌سازم به آنچه که آن به صلاح اوست و من دانان‌ترم به هر آنچه که آن به صلاح اوست. (همان: ۱۳۸)

قسمت‌های مشخص شده در متن اصلی، در ترجمه حذف شده است.

ترجمه این جملات هم به طور کلی صورت نگرفته است:

عاجزونَ عن الأعداءِ ناكثونَ للبيعةِ مُضِيْعُونَ لِلذِّمَّةِ فِيئِسَ مَا قَدَّمْتَ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَنْ سَخِطَ اللهُ عَلَيْكُمْ (همان: ۴۳۸) قم فسلم على على بامر المؤمنین (۴۶) و معنا حبیب (۵۶) فاختلف أهل

البيت (۶۹) لَيَقْطَعَنَّ برجال دونی (۷۰) يتأولون الأخبار (۸۷) نَزَلَ جبرئیلُ (۸۸) يقول إنه مُعَادَى ومقاتلی (۹۲) فقال: اقْبُضْ براءة منه وارده إلى فمضی إليه أمير المؤمنین (۹۳) سألت الله تعالی لهما ثلاثا فأعطانی اثنتين ومنعنی واحدة (۱۲۱) عصمته من ذی العرش تعالی (۳۱) وأعطیه لما هو خير له (۱۳۸) فلما رأتنی فُرِيشٌ ومن كان فی المسجد أقبلوا نحوی (۴۷۷) وحذف سه خط در آخر ص (۷۸). و اما افزودن ترجمه:

قسمت مشخص شده در موارد زیر، در ترجمه اضافه شده است.

متن: وَ يَا أَهْلَ الْخَيْلِ وَالْخَيْلِ! فَلَارِقَاتِ الْعَبْرَةِ وَ لَا هِدَاةَ الرَّنَّةِ.

ترجمه مترجم: ای مردم کوفه! ای صاحبان مکر و خدعه و حيله! آیا بر ما گریه می‌کنید؟ هرگز دیدگان شما فرو نایستد و ناله‌های شما ساکت نگردد. (همان: ۴۳۸)

متن: فَلَمَّا وَصَلَ الْكِتَابُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَجَابَ عَنْهُ.

ترجمه مترجم: هنگامی که نامه به ابن عباس رسید به صورت مکتوب پاسخ داد. (همان: صفحه ۴۷۱) جملات زیر نیز در ترجمه اضافه شده است.

می‌توانی از آن گناه نجات یابی (همان: ۳۸) خود را سرزنش می‌کنید (۴۳۹) شما مانند گیاه‌های زباله-دان‌ها هستید که قابل خوردن نیستند و به نقره‌ای می‌مانید که زینت قبور بوده باشد و از آن استفاده نمی‌گردد. (۴۳۸) در ص ۳۳۰، یک پاگراف در ترجمه افزوده است: بارالها! از رحمت منتهایت...!

۲-۳-۲ - مبهم‌گویی و پیچیده‌سازی فهم جمله

منظور از ابهام در ترجمه، استفاده از کلمات و عبارات‌های خنثی، بیان نامشخص منظور نویسنده و ترجمه تحت‌اللفظی است به نحوی که نتوان پیام جمله را به درستی دریافت. (نصیری، ۱۳۹۰، ص ۱۳۹) در نمونه‌های زیر این موارد نشان داده شده است.

متن: وَ مَنْ نَاصِبُهُ نَاصِبِي.

ترجمه مترجم: هر کس با او در مقام ناصبی بودن در آید با من ناصبی‌گری نموده است. (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۹، ص ۴۶۸)

ترجمه پیشنهادی: هر کس با او دشمنی ورزد به من دشمنی ورزیده است. متن: أَرَعَمْتَ الْكَافِرِينَ.

ترجمه مترجم: کافران را دماغ سوخته نمودی. (همان: ۴۶۹)

ترجمه پیشنهادی: کافران را خوار کردی.

متن: مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ، تَرَكُهُ الْكَلَامَ فِيهَا لَا يَعْنِيهِ.

ترجمه مترجم: از نیکویی اسلام فرد آن است که سخن و گفت‌وگو را در موردی که به درد او نمی‌خورد ترک نماید. (همان: ۶۶)

ترجمه پیشنهادی: از نیکویی اسلام فرد آن است که درباره آنچه به او مربوط نیست سخن نگوید.

متن: ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! أفيكم أحدٌ إلاَّ وَ لَهُ مِن أَهْلِهِ خَاصَّةٌ؟

ترجمه مترجم: سپس فرمود: ای مردم! آیا در بین شما حضاران احدی هست که او را از اهل خود خاصه داشته باشد. (همان: ۹۶)

ترجمه پیشنهادی: ای مردم! آیا جز این است که هر یک از شما در خانواده خود نزدیکانی دارید؟

متن: قَالَ: وَ مَا أَنْتَ وَ ذَاكَ لِأُمَّ لَكَ؟

ترجمه مترجم: گفت: تو را چه رسد و این حرفها مادر تو را مباد! (همان: ۱۰۹)

ترجمه پیشنهادی: تو را چه به این حرفها ای بی اصل و نصب، یا مادرت بمیرد.

۲-۳-۳- عدم ترجمه صحیح افعال و عبارات

متن: إِنَّ الْخِلاَفَةَ تَتَقَلَّبُ فِي أَحْيَاءِ قَرِيشٍ بِرِضَا الْعَامَّةِ وَ سُورَى الْخَاصَّةِ.

ترجمه مترجم: خلافت بین قبایل قریش با رضایت مردم و شورای خواص حاصل می-

گردد. (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۹، ص. ۴۱)

ترجمه پیشنهادی: خلافت بین قبایل قریش یا رضایت مردم و مشورت شخصیت‌های برجسته عوض

می‌شود. (تغییر می‌یابد).

متن: فِ آقْبَلْ عَلَيْهِ مَعَاوِيَةُ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ! أَنْتُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تُحْرِزُوا الْإِمَامَةَ كَمَا اخْتَصَصْتُمْ بِالنَّبِوَةِ

ترجمه مترجم: پس معاویه به طرف او متوجه گردید و گفت: ای ابن عباس! شما می‌خواهید امامت را

احراز کنید. آن چنان که نبوت را احراز نموده‌اید. (همان: ۴۱)

ترجمه پیشنهادی: پس معاویه به او روی کرد و گفت: ای ابن عباس! شما می‌خواهید امامت را به دست

آورید آنچنان که نبوت را در اختیار گرفتید.

متن: وَ قَدْ شَكَّوْتَ إِلَيْهِ حَسَدَ قَرِيشٍ وَ الْمُنَافِقِينَ لِي

ترجمه مترجم: در حالی که از حسد و کینه قریش و منافقین نسبت به من برای رسول خدا تعریف

کرده بودم. (همان: ۳۱)

ترجمه پیشنهادی: درحالی که از حسد و کینه قریش و منافقین نسبت به من، به رسول خدا شکایت

کرده بودم.

نمونه‌های دیگری از ترجمه نادرست:

ترجمه پیشنهادی	ترجمه مترجم	صفحه	متن
هیچ پرنده‌ای زیرخاک را برای تخم‌گذاری نمی‌کاود (مگر به اذن خدا)	هیچ مرغ کبوتری، شکار خود را تصاحب نکرده است	ص ۱۵۳ س اول	مَا يَفْحَصُ طَائِرٌ أَفْحَوْصًا
کسی عصبانی نمی‌شود	مرگ مؤمنی حرکت پیدا نمی‌کند	ص ۶۷ س ۱۳	مَا اخْتَلَجَ عِرْقٌ
آیا میدان کارزار پدران را ندیدی که به خرابه‌ای تبدیل شده!	آیا به کشتگاه پدران در پوسیدگی نگاه نکردی که زیرآوارها و سنگ مدفون شده	ص ۱۳۲، س ۴	أَلَمْ تَرَ إِلَى مَصَارِعِ آبَائِكَ فِي الْبَلْبِ
چهره‌ی خود را هدف تیر خواری قرار داده است	ذلت سؤال روی او را عرض و سرمایه قرار داده است.	ص ۳۳۴، س آخر	صير الذلّ وجهه غرضاً

۳- امتیازات ترجمه کتاب

۱-۳ از ویژگی‌های ترجمه کتاب مذکور این است که بسیاری از اسامی خاص مانند کوفان (ص ۸۰)؛ عالیه (ص ۸۴)؛ نصیبین (ص ۱۲۳)؛ ذوالرّمه و رؤبه بن العجاج (ص ۱۵۲) و هم‌چنین بعضی از احکام (ص ۸۶) و احادیث (ص ۹۶)؛ را در پی نوشت به طور کامل معرفی نموده است.

۲-۳ آوردن همزمان متن عربی با فارسی از دیگر محاسن ترجمه کتاب مذکور است؛ که این امکان را برای خواننده فراهم می‌نماید که هنگام ضرورت، متن عربی را نیز ملاحظه کرده و مطابقت دهد.

۳-۳ یکی دیگر از نقاط قوت ترجمه استاد عقیقی، عنوان‌بندی مطالب و محتوای کتاب است. نظر به اینکه متن مؤلف فاقد عنوان‌بندی است، مترجم با توجه به دانش و درک خود از مطالب احادیث، عنوان مناسبی را برای هر حدیث برگزیده که این امر درک احادیث را آسان‌تر می‌کند.

برای نمونه:

صفحه ۲۷ شماره ۲: (قبولی اعمال با ولایت اهل بیت (ع))

صفحه ۲۸ شماره ۳: (منقبت علی (ع) از قول حارث همدانی)

۴- پیشنهادات و اصلاحات

- ۱- برای حفظ انسجام ساختاری درون متن، ترجمه‌های تحت‌اللفظی و مبهم به صورت فارسی روان ترجمه شود.
- ۲- واژگان دشوار و تخصصی یا به صورت روان ترجمه شوند یا در پانویس توضیح و تبیین شوند.
- ۳- معادل‌های غلط واژگان تصحیح شود.
- ۴- قسمت‌های حذف شده ترجمه گردد.
- ۵- واژگان عربی در متن فارسی که تعداد آنها بی‌شمار است به صورت فارسی ترجمه شود.
- ۶- آیه‌های شاهد در متن فارسی نیز ترجمه شوند.

۵- نتیجه گیری

از آنجایی که ترجمه اقدامی مهم و اساسی در ماندگاری آثار به شمار می‌رود، در صورتی که با شیوه‌های نوین همراه شود، ارزشمند و مفید خواهد بود. در این میان ترجمه متون دینی و مذهبی به دلیل تأثیر گذاری بر روح و جسم انسان‌ها و جلوگیری از انحرافات و دارا بودن ارزش تاریخی، از اهمیت بسزایی برخوردار است. در میان کتب روایی - حدیثی شیعه، امالی‌ها همواره از جایگاه والایی برخوردار بوده‌اند. امالی شیخ مفید(ره) با ترجمه عقیقی بخشایشی با دارا بودن نکات مثبت و بدیع، دارای برخی کاستی‌ها هم‌چون: عدم رعایت دستور زبان فارسی، عدم رعایت امانتداری، عدم ترجمه بسیاری از واژگان و جملات، عدم ترجمه دقیق واژگان، عدم همسنگی ساختار جملات و ذکر مترادفات پی در پی می‌باشد، که این اثر را شایسته بازنگری می‌کند. برطرف نمودن این کاستی‌ها منجر بدان می‌شود که اثر بخشی ترجمه فزونی یافته و علاوه بر افزایش مراجعه به این اثر، ماندگاری آن با توجه به مقتضیات زمان حفظ گردد.

منابع

- اصغری، جواد، (۱۳۹۵)، رهیافتی نو بر ترجمه از زبان عربی، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ سوم.
- چلونگر، محمد علی، منتظر القائم، اصغر و قهرمانی نژاد، (۱۳۹۳)، «بررسی تحلیلی و مقایسه‌ای جایگاه کتب امالی در تاریخ نگاری مقتل»، تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء، سال یازدهم تابستان، شماره ۲ (پیاپی ۲۲)، ص ۵۲-۳۱.
- زرکوب، منصوره، صدیقی، عاطفه، (۱۳۹۲)، «تعدیل و تغییر در ترجمه، چالش‌ها و راهکارها با تکیه بر ترجمه کتاب الترمذی و أدواتها»، پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، شماره ۸، سال ۳، ص ۳۵-۵۴.
- سیاوشی، صابره، (۱۳۹۱)، بررسی و نقد ترجمه کتاب تاریخ ادبیات عربی، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی سال دوازدهم، شماره دوم.
- سیاوشی، کرم، جواد محمدی، (۱۳۹۴)، «امالی نویسی در تاریخ حدیث شیعه»، فصلنامه علمی - پژوهشی شیعه شناسی، سال سیزدهم، شماره ۴۹.
- شیخ مفید، (۱۳۸۹)، امالی، ترجمه عقیقی بخشایشی، قم، انتشارات نوید اسلام، چاپ اول.
- کیانی، حسین، (۱۳۸۹)، «بررسی انتقادی تصحیح و ترجمه «جواهر البلاغه»»، پژوهش‌نامه انتقادی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دهم، شماره اول.
- معروف، یحیی، (۱۳۸۶)، فن ترجمه (اصول نظری و عملی ترجمه...)، تهران: سمت.
- نصیری، حافظ، (۱۳۹۰)، روش ارزیابی و سنجش کیفی متون ترجمه شده از عربی به فارسی، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- (fa.wikishia.net)